

Gesandtskaber som kulturformidlende faktor

Forbindelser mellem Danmark og England-Skotland

o. 1580-1607

AF

HARALD ILSØE

En livlig dansk-engelsk kulturudveksling begyndte og en skotsk-dansk genoplivedes i de sidste tiår af det 16. århundrede¹. Symptomatisk er Tyge Brahes og Niels Hemmingsens popularitet hinsides Nordsøen; »that nobill Ticho Brahe«² stod i personlig forbindelse med mange både englændere og skotter³, og ikke så få af Hemmingsens værker kom i engelske udgaver⁴ eller indkøbtes til skotske biblioteker⁵. Omvendt kan henvises til den hyppige tilstedeværelse af engelske komedianter og musikere i Danmark⁶ og til, at skotske digterværker på denne tid blev

¹ Jfr. E. Seaton, *Literary Relations of England and Scandinavia in the 17.th Century* (1935).

² *The Autobiography and Diary of Mr. James Melvill*, ed. R. Pitcairn (1842), 569.

³ Seaton op. cit. og nedenfor 579f.

⁴ Laur. Nielsen, *Dansk Bibliografi 1551-1600* (1933), 658f; *Kirkehist. Saml.* 2. r. VI (1873), 627ff.

⁵ *The catalogue of Adam Bischope of Orknayis buiks 1594, The Warrander Papers*, ed. A. I. Cameron II (1932), 400f, 408; *Commentaria in omnes epistolas, Enchiridion, Pastor*; G. F. Warner, *The Library of James VI, Miscellany of The Scottish History Society I* (1893), XLVIII (anskaffet 1575): *Catechismi quaestiones, Pastor, Enchiridion, De methodis*. Jfr. kong James' diskussion med Hemmingsen under Danmarksopholdet 1590.

⁶ For *Idé og Virkelighed*, årg. 1870 I, 78ff; A. Hammerich, *Musikken ved Christian IV.s hof* (1892), 17ff, 23ff.

oversat og udgivet på dansk¹. Det turde være berettiget at sætte disse kulturforbindelser i sammenhæng med den ikke mindre politiske aktivitet, som i dette tidsrum udfoldede sig mellem rigerne. Talrige gesandtskaber lå i 1580-90'erne og begyndelsen af 1600-tallet i sendelser mellem Danmark og henholdsvis England og Skotland. Og gesandtskabsudvekslingen var i sig selv en kulturformidlende faktor af højeste rang. Uden at tilsigte en udtømmende behandling endsige at underkende betydningen af andre forbindelsesveje som handelssamkvem², studie- og dannelsesrejser³ m. v., skal jeg i det følgende søge at dokumentere dette på grundlag af et vidt spredt, for en stor del trykt, men af danske forskere så godt som uudnyttet kildemateriale.

Gesandtens eller gesandternes følge var ikke sjældent af en anelig størrelse. Nogle tal kan opgives herfor, som næppe alle er fuldt pålidelige, men dog kan give en forestilling om det sædvanlige omfang af vigtigere gesandtskaber:

Det gesandtskab, som ledet af lord Willoughby sejlede til Danmark i 1582, bestod af ialt 56 personer foruden skibsmandskabet⁴. Sendelsen fra Danmark til Skotland 1585 blev udført af tre (fire) gesandter med et følge af 120 personer fordelt på to skibe⁵, og mindre selskab har Henrik Ramel ikke haft, da han året efter drog til England, for det optog tre skibe og omtales fra flere sider som overordentlig stateligt⁶. Peter Young og

¹ Oluf Friis, *Den danske litteraturs historie* (1945), 460, 508.

² Jfr. Ingvar Andersson, *Om Hamletdramats nordiska miljö, Svensk och europeisk femtonhundratals* (1943), 129-52.

³ Materiale foreligger m.h.t. danske studerende i *Oxford* 1602ff ved H. Glarbo, *Danske og norske studerende i Oxford*, *Pers. hist. Tidsskr.*, 10. r. II (1935), 146ff. Listen kan suppleres med et par navne fra *Register of the University of Oxford 1571-1622* (1887-89), en kilde Glarbo ikke har gjort brug af. *Cambridge* synes kun i ringe omfang at være søgt af danske, jfr. Seaton op. cit., 199f og J. and J. A. Venn, *Alumni Cantabrigenses I-IV* (1922-27).

⁴ Holinshed, *The Chronicles of England* II (1587), 1348.

⁵ *The Memoirs of Sir James Melvil* (1683), 161.

⁶ H. D. Lind, *Fra kong Frederik II.s tid* (1902), 226f; *Calendar of the MSS of the Marquis of Salisbury III* (1889), 139; *Report on the MSS of the Earl of Ancaster* (1907), 25.

Patrick Vaus var skotter og ankom med kun 42 ledsagere til Helsingør i 1587¹, hvilket antal selvsagt blev overgået af dronning Annas brudedefølge til Skotland i 1590, der fordelte sig på fire skibe og efter en skotsk kilde omfattede 224 personer, heraf godt 30 adelige råder og junkere². År 1600 skal danskerne være mødt op til forhandlingerne i Emden i et antal af 105, mens englændernes skare forventedes at ligge på omkring 70³, og endelig findes om Henrik Ramels anden sendelse til England i 1605 oplyst, at den i al tarvelighed beløb sig til »only thirty gentlemen and twenty others of inferior nature«⁴. Betydeligt højere tal nåedes, når fyrsten personligt aflagde besøg: dronning Annas danske følge er ovenfor nævnt, gemalen James VI var til brylluppet i Norge kommet i spidsen for o. 300 personer⁵, mens Christian IV 1606 havde rigsråder, hofsinder, musikanter, doktorer, soldater m.v. med sig til England i et omfang af 314 mand, inklusive skippere og matroser⁶. Hermed kan jævnføres, at hertug Hans 1602 sejlede til bryllup i Rusland fulgt af 342 personer⁷, naturligvis inkluderet et stort, underordnet personale.

Deltagerne faldt i flere kategorier. Som oftest blev gesandtskabet ledet af en eller flere fornemme adelige i besiddelse af sprogfærdighed og statserfaring, men ved siden af disse eller undertiden som ene-anførere anvendtes universitetsuddannede borgerligt fødte lærde, der nyttigt kunne stille deres viden, talemåder og skrivekunst til rådighed for det pågældende statsformål og samtidig — hvad der ikke lagdes mindre vægt

¹ Correspondence of Sir Patrick Waus II (1887), 396.

² Papers Relative to the Marriage of King James VI. ed. by J. Gibson Craig (1848), 37f noten, 39. Navnene på de ca. 30 adelige deltagere er trykt hos Rymer, Foedera, Conventiones, Literae etc., 3. ed. by G. Holmes, VII part I (1742), 32.

³ Briefwechsel des Ubbo Emmius I (1911), 226.

⁴ John Nichols, The Progresses etc. of King James the First I (1828), 577, jfr. 601f.

⁵ D. Calderwood, The History of the Kirk of Scotland V (1844), 67. Jfr. Norske Samlinger I (1852), 508ff.

⁶ H. Glarbo, Om den dansk-engelske forbindelse i Christian IV.s og Jacob I.s tid i Fra Arkiv og Museum 2. ser., bd. 2 (1935), 57f.

⁷ A. Hammerich op. cit., 29.

på — med deres lærdom kaste glans over det af dem repræsenterede land¹. På dansk side dominerede i dette tidsrum juristerne i tjenesten som oratorer. Poul Knibbe, Nic. Theophilus, Jørgen Skomager, Niels Krag, Jonas Charisius var alle *doctores juris*, men tidligere var dog f. eks. professor i fysik Hans Münster (Spithovius) blevet anvendt². Friere synes skotterne og englænderne at have forholdt sig. I 1548 havde poeten David Lindsay ledet et gesandtskab til Danmark, og nu i 1580–90'erne gjordes foruden af adelsmænd og en jurist som John Skene brug af filologen og pædagogen Peter Young og biskoppen af Aberdeen David Cunningham, mens englænderne, ligeledes vekslede mellem adelige og jurister, sendte bl.a. den lærde Daniel Rogers (M.A.), Thomas Bodley (M.A.) og Christoffer Parkins (B.A.)³. Udover disse ledere indgik i et gesandtskab et antal adelige junkere (herremænd) samt sekretærer og andet personel fra udenrigsadministrationen, hvortil undertiden kom en læge⁴ og vistnok almindeligt en flok trompetister og instrumentister⁵. Det er usikkert, om de ovenfor angivne tal også indbefatter den løsere tilknyttede del af selskabet, de rejselystne og studerende, der efter adskillige vidnesbyrd ses at have benyttet rejselejligheden og den protektion, de i ly af gesandtskabet kunne opnå⁶. Mange af deltagerne vil naturligvis forblive anonyme eller iøvrigt ukendte, men det er dog af betydning at

¹ J. Jusserand, *L'école des ambassadeurs* (1934), 27 ff; jfr. Hans Gram i fortalen til *Christian den tredje... hans historie ved Niels Krag og Stephan Stephanius* (1776), 10, og DBL: Niels Krag (ved Astrid Friis). Morsomt motiverer Hans Svaning kong Hanses interesse for universitetet med, at det jo leverede materiale til gesandter og andre statstjenere, *Chronicon Joannis* (1561), fol. Qq3.

² Jfr. *Danske gesandter og gesandtskabspersonale indtil 1914* ved E. Marquard (1952), en udgave som beklageligvis er både mangel- og fejlfuld.

³ W. D. Macray, *Reports on the Royal Archives of Denmark I–III* (1883–85) passim og *Dictionary of National Biography*.

⁴ Anders Krag i Skotland 1590 (DBL) og Thomas Moffet i Danmark 1582 (se nedenfor).

⁵ For *Idé og Virkelighed*, årg. 1870, I, 84, note 1; A. Hammerich op. cit., 11, 17, 28; *The Memoirs of Sir James Melvil* (1683), 167.

⁶ Se f. eks. Jens Nielsons *visitatsbøger 1574–1597* ved Yngvar Nielsen

kunne fastslå, at gesandtskaberne og fyrstebesøgene har bragt så forholdsvis mange — og fra forskellige samfundslag — i berøring med et andet lands kultur.

Gennemsnitsvarigheden af et ophold i det fremmede, fra ankomst til afrejse, lå normalt på o. 4 uger, men varierede ellers fra en halv snes dage til flere måneder¹. Noget af tiden forbrugtes med at rejse gennem landet til og fra regeringens ofte skiftende opholdssted, en rejse som kunne adspredes med jagttagelse af nationale ejendommeligheder og seværdigheder²; anden tid hengik måske med at vente på skibslejlighed eller gunstig vind, — i alle tilfælde vekslede forhandlinger med hviledage, officielle gæstebud og selskabelig omgang med fremmede kolleger, hvorfor gesandtskabsfærden i almindelighed må siges at have givet rigelig anledning til, at deltagerne kunne komme i kontakt med sider af værtslandets åndsliv, dyrke private interesser, knytte personlige forbindelser. Ankom gesandtskabet til København, var det gammel skik, at universitetet beværtede gesandten og de lærde deltagere med en skænk³. Tyge Brahes meteorologiske dagbog fortæller om talrige afstikkere fra forhandlingerne i årene 1585–97⁴. Endvidere belyses denne side af gesandt-

(1895,) 566; Kirkehist. Saml. 3. r. II, 502; Tyge Brahe, Opera omnia VII, 192; Dav. Chytræi Epistolæ (1614), Ep. 815. Correspondence of Sir Patrick Waus II (1887), 391 ff. Se også H. Glarbo, Pers.hist. Tidsskr., 10. r. II (1935), 146.

¹ Exakte og tilnærmelsesvise oplysninger herom er fundet i W. D. Macray, op. cit.; Calendar of State Papers, Foreign Series; Cal. of Scottish Papers; The Warrender Papers, ed. by A. I. Cameron II (1932); Tyge Brahes Opera omnia VI–IX; Kancelliets brevbøger; Holinshed's Chronicles II (1587), 1348, 1552; H. F. Rørdam, Arild Huitfeldt (1896), 201 ff; Fra Arkiv og Museum V (1913), 295 ff; Nye Danske Magasin IV (1823), 173–216.

² Correspondence of Sir Patrick Waus II (1887), 397; The Warrender Papers II (1932), 40; Fra Arkiv og Museum V (1913), 295 ff og nedenfor passim. I denne forbindelse kan nævnes, at Peder Svaves rejseoptegnelser fra sendelsen til Skotland 1535 nu er klassiske blandt ældre Skotlandsbeskrivelser (udg. i P. Hume Brown, Early Travellers in Scotland (1891), 25 ff og i A Source Book of Scottish History II (1953), 6f).

³ H. F. Rørdam, Universitetets Historie I, 178f, 294; II, 123; jfr. nedenf.

⁴ Udg. 1876 af Videnskabernes Selskab og påny i Opera omnia IX.

tilværelsen, livet uden for den politiske sfære, af en indholdsrig dagbog, holdt privat under den engelske sendelse 1588¹, hvortil kommer oplysninger, som kan hentes fra diverse andre kilder.

»De fleste fyrster eller deres gesandter, som kommer til Danmark«, skriver Tyge Brahe til en ven, »plejer at besøge mig her på Uranienborg«². Denne udtalelse bekræftes til fulde af den meteorologiske dagbog, skønt den er tilfældigt ført som gæstejournal, og kan yderligere underbygges ved gennemlæsning af Brahes brevveksling. Turistbesøgene foretoges fortrinsvis i sommerhalvåret, gesandtskabernes tid. Lord Willoughby med følge sejlede til Hven både i 1582³ og 1585; han sendte om den sidste visit en imponeret beretning til Francis Walsingham⁴. Daniel Rogers m.fl. gæstede øen i et helt døgn juli 1588⁵. Af skotske gesandters besøg kan nævnes Peter Youngs og Patrick Vaus' i 1586 efter Brahes personlige invitation⁶, mens kun gunstig søndenvind hindrede Young i en gentagelse 1594⁷. Mange skotter kom endvidere til Brahe under ægteskabsforhandlingerne i 1589 og kong James' påfølgende Danmarksophold⁸; personligt aflagde kongen som man ved visit 20/3 90 fulgt af blandt andre greve George Keith og kansler John Maitland⁹. Lige stor forståelse af Brahes astronomiske værker havde givetvis ikke alle blandt disse statsmænd og politikere, men på forskellig måde fik kontakten alligevel betydning ud over øjeblikket. Young skænkede Tyge et billede af Buchanan, lovede desuden en levnedsskildring af sin berømte landsmand og skaffede ham sammen med Mait-

¹ Nedenfor 588 f.

² Opera omnia VII, 256; jfr. 284.

³ Ibidem, 75.

⁴ Calendar of State Papers, Foreign Series 1585-86, 23/12 85, jfr. dagbogen 17/12 s.å.

⁵ Opera omnia VII, 141; dagbogen 9/7 88; Calendar of State Papers, Foreign Series 1588, 76.

⁶ Opera omnia VII, 110; dagbogen 19/8 86.

⁷ Opera omnia VII, 365; dagbogen 2/7 94.

⁸ Dagbogen 14/7, 16/8, 17/8 89.

⁹ Opera omnia VII, 318; dagbogen 28/3 90.

land et skotsk privilegium på trykning af egne værker¹. Gesandterne kunne desuden altid *formidle* en forbindelse. Her er blot ét eksempel: Nogle skotske gesandters beretninger om Uranienborgs herligheder vakte lægen John Craigs første interesse for Brahe. Og en indgående diskussion pr. korrespondance kom i gang mellem dem, da William Stewart of Houston fra en af sine sendelser til Danmark, efteråret 1588, hjembragte et til Craig dediceret eksemplar af Brahes *De mundi aether*². Bl.a. brødrene Anders og Niels Krag fungerede senere (1590 og 1593) som mellemmand³.

De officielle gæster samlede sig i deres ledige stunder ikke blot om Tyge Brahe. Der skabtes og opretholdtes i det hele i 1580—90'erne ikke så få kontakter mellem dansk og skotsk adel, om hvilke det spredte og tilfældigt bevarede kildemateriale — i alt væsentligt breve — desværre kun ufuldstændigt kan give en forestilling⁴. En enkelt naturalisation blev følgen: af Andrew Sinclair, der første gang kom til Danmark i John Maitlands følge 1589⁵. Halvt som kansler, halvt som privatmand sendte Niels Kaas venlige breve til George Keith, Maitland og Young⁶. På samme vis erindrede Henrik Ramel sig høfligt hos sidstnævnte⁷ og sendte bl.a. et fyldigt nyhedsbrev til Maitland⁸;

¹ W. Norlind, Tycho Brahe (1951), 103, 284; Opera omnia VII, 282, 331, 336.

² W. Norlind, op. cit. 295f; Opera omnia VII, 175.

³ Opera omnia VII, 309, 364.

⁴ Samværet 1589—90 afspejles i nogle autografsamlinger: Erik Langes bibel, Pers. hist. Tidsskr., 7. r. II, 124; Andrew Sinclairs Plutarchudg., Pers. hist. Tidsskr., 7. r. III, 152f; i Christian Holcks stambog, Pers. hist. Tidsskr., 5. r. II, 28; i Gerd Rantzaus ex. af Fr. II.s bibelsprog, R. Paulli, Lorentz Benedicht (1920), XX—XXI; i Henrik Ramels ex. af Fr. II.s saml. af salmer og sprog fra Davids psalter, Norlind, op. cit. 284. Følgende skotter forekommer: George Keith, James Scrymgeour, Archibald Douglas, Andrew Sinclair, Lewis Bellenden, John Maitland, kong James og Anna.

⁵ Calendar of Scottish Papers X, 166ff.

⁶ Macray II, 32f; Wm. Fraser, Memorials of the Earls of Haddington II (Edinburgh 1889), nr. 88 (brev til Maitland 28/6 91).

⁷ A Catalogue of the Harleian MSS in the British Museum (1808—12), nr. 6694, 59 (til P. Young 31/12 87, »a letter of compliment«).

⁸ Fraser, op. cit. II, nr. 83 (9/4 91); i ovenanførte katal. nr. 7004, 15, nævnes et andet brev til Maitland (4/6 95).

klart som privatmand optrådte han, da han i nogle breve til vennen John Skene søgte bistand til en af sine handelstransaktioner, opkøb af skotsk fåreuld¹. Af Skenes brevveksling med danske findes desuden bevaret et brev til Henrik Rantzau 14/9 90 indeholdende en politisk orientering samt anbefalinger for David Barclay². Året efter udgik fra Rantzaus bibliotek en de regno Scotiae narratio³. Gerhard Rantzau kom som lensmand på Kronborg hyppigt i lag med gesandterne. Han takkes i 1590 af George Keith for udvist gæstfrihed og opfordres til fortsat venskab⁴, selv skriver han 1588 til Patrick Vaus, og omtaler da et besøg af dennes slægtning John Wallace samt at Vaus fra færdens 1587 førte to unge adelige, Henrik »Lausonius« og Erik Banner med sig til uddannelse i Skotland⁵. At Otto Brahe, som 1599 var på studierejse sammesteds, dér opsøgte en greve, muligvis George Keith, skyldtes grevens forbindelse med Sten Brahe fra ægteskabsforhandlingernes tid⁶. Sidst men ikke mindst må nævnes, at Christian Barnekow efter sin sendelse 1594 stod i brevveksling med adskillige skotter, hovedsageligt med det formål at udveksle politisk nyhedsstof. I hans righoldige privatarkiv er overleveret breve fra James Elphinstone, W. Fowler, James Melville, W. Stewart, Peter Young samt kong James og dronning Anna. Særligt fremhæves brevet fra Peter Young (25/12 94), der rummer hilsener til »ces bons seigneurs et amys messieurs Bilde, Maltesen, avec le docteur Cragius sans oublier monsr. Witfeldt«⁷. — Med den engelske adel blev lig-

¹ Memorials of the Family of Skene (1887), 158 ff (breve af 4/6 95, 5/8 96, 12/4 97).

² Mikrofilm 324, 2, Kgl. Bibl., fra codex 9737m i Nationalbibl. i Wien. Jfr. brev af samme data til rådet, Macray II, 26.

³ Hist. Tidsskr. IV, 139.

⁴ Mikrofilm cit., brev af 29/5 90; i L. Nielsens Registrant over breve fra og til danske i udenlandske biblioteker (1934) er brevet fejlagtigt anført adresseret til H. Rantzau.

⁵ Corresp. of Sir Patrick Waus II (1887), 429 f, jfr. 397, 448.

⁶ Oskar Garstein, Cort Aslaksson (1953), 122.

⁷ Sc. Sten Bilde, Sten Maltesen Sehested, Niels Krag, Arild Huitfeldt. Arkivet i Lunds universitetsbibliotek. Et udvalg af brevene, som dog ikke omfatter brevet fra Peter Young, i P. Wieselgren, De la Gardiska Archivet på Löberöd V (1834), 109 ff. Flere af brevene, daterede dec. 1594, er åben-

nende venskabsbånd først knyttede efter kong James' tronbestigelse i England.¹

Nok så interessante er måske de videnskabelige forbindelser. Ikke alene astronomien, modevidenskaben, interesserede de videbegærlige udlændinge i Danmark, men også lægevidenskaben og udforskningen af Danmarks fortid. Den engelske læge Thomas Moffet befandt sig 1582 i lord Willoughby's følge og havde sit livs store oplevelse, da han i Danmark (foruden Brahe)² mødte livlægen, den kendte Peder Sørensen, hvis paracelsiske ideer han blev dybt og varigt grebet af. Moffets medicinske hovedværk (1584) er inspireret af og decideret til Peder Sørensen³, hvem han ligeledes brugte som autoritet i det posthumt udgivne »Health's Improvement«, et kulturhistorisk righoldigt værk, hvor vi bl.a. finder nogle morsomme iagttagelser om folks spisevaner, der ikke lader danskerne gå ram forbi⁴. I et brev til Peder Sørensen, foranlediget af hilsener via Matthias Budde, dansk afsending til England 1584, omtaler Moffet, at også

bart svar på en brevsending fra Barnekow med nyheder om det spanske gesandtskabs forhandlinger i Danmark, se Calendar of Scottish Papers XI, 497; jfr. også XII, 30.

¹ En dedikation fra Henrik Rantzau til den unge Wm. Pelham 1586 findes bl. the Harleian MSS, op. cit. nr. 6994, 33. Om lord Willoughby's hjertelige forhold til Fr. II, se Macray I, 40 ff og Report on the MSS of the Earl of Ancaster (1907), 16, især 25 f.

² Tyge Brahe, Opera omnia VII, 75.

³ Rørdam, Univ. Hist. II, 583.

⁴ Health's Improvement findes ikke i Danmark, men er gennem Kgl. Bibl. lånt fra Edinburgh i 1746-udgaven. Af interesse for danske læsere er formentlig følgende udpluk: henvisningen til Peder S. p. 99: »... this invisible milk (for so Severinus calls the air)«, om tilberedelsen af svinekød p. 146: »The Danes, I remember, when I was at Elsinore, draw them [the pigs] with garlic as the Frenchmen do with lard. . .« og om spisetidens varighed p. 396: »Generally we may forbid too long or too short a time. Switrigalus Duke of Lithuania never set fewer than six hours at dinner, and as many at supper; from whom I think the custom of long sitting was derived to Denmark for there I remember I sat with Frederic King of Denmark, and that most honourable Peregrine Lord Willoughby of Eresby (when he carried the Order of the Garter) seven of eight hours together at one meal.«

»meus Turnerus« vil sende brev¹. Lægen Peter Turner var Moffets ungdomsven² og kan sikkert identificeres med lægen »Philip Torner« eller »Peter Jorner«, der i foråret 1574 sendtes fra dron. Elisabeth med brev til Fr. II³. Da en post i universitetets regnskab fra 1573–74 vidner om den engelske doktors omgang med de lærde⁴, er det rimeligt at datere hans og Sørensens bekendtskab fra dette besøg. Endnu i 1590'erne nævnes Sørensen i England — som Tyge Brahes antagonist⁵. Moffet og Turner har vel gjort deres for at gøre ham kendt, og forsåvidt med udmærket held som Sørensens centrale afhandling, *Idea medicinae philosophiae*, i et manuskript fra o. 1600 foreligger i oversættelse til engelsk ved Anthony Bartlet (?). Peder Sørensens ry holdt sig længe, så det er muligt, at afhandlingen *De febribus* samt hans *Exercitationum liber* fra Paduatiden (1567) først senere er erhvervet til England. Alle mss. opbevares nu blandt Sloanes samlinger i British Museum⁶.

Om det internationale milieus indvirkning på historieforskningen vidner Gram—Venusins klassiske beretning om, hvordan Peter Young i 1593 sluttede venskab med Niels Krag og under sendelsen til Danmark 1594 deltog i en (privat) debat med danske lærde om Buchanans fejlagtige opfattelse af visse punkter i dansk historie, og hvorledes dette skulle have medvirket til Niels Krags udnævnelse til rigens historieskriver med pålæg om at forfatte en latinsk Danmarkshistorie⁷. Fortællingen hviler på et usikkert kildegrundlag⁸ og foreligger givetvis i en dramatisk tilspidset form. De diplomatiske forhandlinger angik ofte spørgs-

¹ Rørdam, op. cit. IV, 322 (nr. 229).

² Dictionary of National Biography: Moffet, Turner.

³ Macray III, 46; II, 25.

⁴ Rørdam, op. cit. II, 370 note 2 (*Thornerus, den engelske doktor*).

⁵ Tyge Brahe, *Opera omnia* VIII, 21; XIV, 144.

⁶ Oversættelsen som Sloane MS no. 11; i MS no. 3005 *De febribus* og *Exercitationum liber*, se Index to the Sloane MSS in the British Museum (1904). Som bekendt opkøbte Hans Gram i Danmark MSS for Sloane.

⁷ Hans Grams ovenfor cit. fortale, 13f.

⁸ Gram gengiver en *beretning* fra Venusin, som han *husker* at have set. (Ingen har set den før eller siden).

mål, som krævede historisk tilbageblik. Peter Young havde tidligere været engageret i forhandlingerne om en indløsning af Orkneyøerne samt deltaget i ægteskabsforhandlingerne, begge spørgsmål som kaldte på et studium af kilderne fra Christian I.s tid¹. Faktum er, at de danske gesandter allerede i 1585 udtrykkelig blev instrueret om at påtale fejl og misforståelser vedrørende Orkneyøernes gamle tilhørsforhold hos de skotske historieskrivere Hector Boetius² og George Buchanan³. Diskussionen under Youngs sendelse 1594 (der angik aktuelle politiske spørgsmål, ikke Orkneyøerne⁴) må altså betragtes som en fortsættelse af en tidligere debat. Med andre ord: den danske regerings ønske om at gendrive de udenlandske fremstillinger kan ikke have været så nyt, som den Gram—Venusinske fremstilling lader formode. En anden kendsgerning er, at bestemmelsen om at Krag skulle begynde med Christian III.s og Frederik II.s historie ikke tyder meget på, at ønsket om en gendrivelse af netop de skotske historieskrivere har været fremtrædende. Men fornyet liv i den gamle diskussion har besøget utvivlsomt bragt. Krags breve til Arngrim Jonsson⁵ og Huitfeldts fortale til hirdeskråudgaven⁶ reflekterer en øget interesse for berøringspunkter mellem skotsk og dansk-norsk historie, og Youngs ovenfor citerede hilsener til disse to i et brev til Barnekow er det sikre vidnesbyrd om gesandtens samvær med danske historisk kyndige i forsommeren 1594⁷.

¹ Jfr. beretningen om forhandl. i Skotland 1590: »D. 10. maj haver Petrus Junius flitteligen spurgt om de herrer gesandter ikke havde med sig den ægteskabshandel imellem kong Jakob den 3. og dron. Margrethe. . .«, Norske Samlinger I, 481.

² Boetius citeres 1579 af Vedel i noterne til udg. af Adam af Bremen.

³ Instruks i RA, TKUA Skotland A II, 1572-1640, jfr. Torfæus, *Orcales seu rerum orcadensium historiae libri tres* (1697), 220.

⁴ Instruks i Warrender Papers II (1932), 232f. Spørgsmålet om Orkneyøerne var i 1589 blevet udsat, til Christian IV blev myndig.

⁵ Jfr. Ellen Jørgensen, *Historieforskning og historieskrivning i Danmark indtil år 1800* (1931), 104.

⁶ Jfr. Astrid Friis i *Til Knud Fabricius* (1945), 82.

⁷ Terminer for opholdet: ankomst Helsingør 8. maj (Rørdam, *Monumenta Hist. Dan.* 2, II, 668), endnu 17. maj i Danmark (Pers. hist. Tidsskr.,

Hvorvidt en anden historisk interesseret skotte, den forhen nævnte John Skene i Norge (1589) eller Danmark (1589 og 90) har erhvervet sig lærde venner, får foreløbig stå hen¹. Oplyselse kan blot, at Skenes udgave af *Acts of Parliaments from James I downwards* (1597) også blev benyttet i Danmark. Hans historiske indledning til udgaven blev o. 1600 exciperet af en dansk eller snarere norsk historiker (Henrik Høyer?) og indgik siden i universitetsbibliotekets samlinger².

Langt mere kan fremdrages om en af de lærde englændere, Daniel Rogers og hans færd i 1580'ernes Danmark. Rogers er selve prototypen på den lærde, omrejsende gesandt og for tjener, da han beskæftiger os en del i det følgende, en kort præsentation. Han stod på fortrolig fod med de kendteste af sin tids historikere og geografer, med George Buchanan³ og William Camden, Hadrian Junius og Abraham Ortelius⁴, og nærrede personligt fra ungdommen af planer om et historisk forfatterskab. I 1570'erne var han på Irland og samlede ind til en Irlandsbeskrivelse⁵, i 1580'erne leverede han stof til Camden og lovede ham et arbejde om de gamle briters sæder og skikke⁶. Intet nåede frem til udgivelse, men endnu findes i engelske bi-

5. r. II, 30), derefter i Brunsvig; sidst i juni i Rostock på vej til Danmark (Dav. Chytræi *Epistolæ* (1614), 867f), 2. juli på kortvarigt ophold i Helsingør på vej mod Skotland (Tyge Brahes meteorologiske dagbog og *Opera omnia* VII, 365).

¹ Skene anbefales 1589 af Craig til Tyge Brahe, *Opera omnia* VII, 192 (Skynens fejl for Skyneus). Hans utrykte beretning indeholdende iagttagelser af personer og forhold i bl. a. Danmark 1590, findes i *The National Library of Scotland*, se M. P. Dobie, *The First Twenty Years of the National Library of Scotland* I (1946), 1.

² *Arnemagnæanske Saml.*, AM 22 fol., bl. 56; MS har tilhørt H. Høyer. Se også Rørdam, *Lyskanders levned* (1868), 148 og Birket-Smith, *Om Kbhvn.s Universitetsbibl. før 1728* (1882), 145.

³ »Buchanan exchanged more letters with him [Rogers] than with any other of his correspondents«, P. Hume Brown, *George Buchanan* (1890), 332.

⁴ *Dictionary of National Biography* og følgende noter.

⁵ *Ecclesiae Londino—Bataviae Archivum* I (1887), nr. 42; *Hadriani Junii Epistolæ* (1552; skal være 1652), 628, jfr. 499.

⁶ W. Camden, *Britannia* (1586), 23, 118.

blioteker spor af hans forskninger i form af håndskrevne optegnelser og afskrifter¹. Bl.a. et brev til Ortelius viser, i hvor høj grad han under sine rejser havde opmærksomheden henvendt på gamle manuskripter, mønter og indskrifter², og et karakteristisk lille øjebliksbillede af den travle samler er indfanget af venen³ John Dee i dagbogen, 30. juni 1578: »I told Mr. Daniel Rogers, Mr. Hackluit of the Middle Temple being by, that King Arthur and King Maty both of them did conquer Gelindia lately called Friseland, which he so noted presently in his written copy of Monumethensis, for he had no printed book therof⁴. Gesandtskabsrejserne gav Rogers særlig værdifulde muligheder for at erobre vanskeligt tilgængeligt stof. Naturligvis udnyttede han også sendelserne til Danmark i sin lærde sags tjeneste.

Daniel Rogers var to gange i Danmark. Første gang var i efteråret 1587, da han over Nederlandene rejste nordpå op i *Cimbriam Chersonesum*, hvor han i Haderslev, 3. dec. fandt regeringen⁵. Den »fromme, lærde og vel forsøgte mand«, som prins Christian i stilebogen kalder ham⁶, nåede inden han den 10. fik sin afsked at slutte nærmere kontakt med i hvert fald to af de tilstedeværende danske forhandlere, Niels Kaas og Henrik

¹ Hans materiale til briternes historie findes i den cottonske samling, A Catalogue of the MSS in the Cottonian Library (1802), 570, optegnelsesbøger nævnes i Catalogue of Additions to MSS in the British Museum 1854-60, nr. 21088 (bl.a. indeholdende en normanner-genealogi) og i The Private Diary of Dr. John Dee (udg. 1842), noten til 30. juni 1578. Om Rogers' bibliotek, se iøvrigt Ecclesiae etc. I, nr. 199, Hearne's forord til udg. af G. Camdeni Annales Rerum Anglicarum (1717) I, CXXXVIII, G. Camdeni et ill. vir. ad Camd. epistolae, ed. Th. Smith (1691), 13.

² Ecclesiae etc. I, nr. 42.

³ Ecclesiae etc. I, nr. 67.

⁴ John Dee, op. cit.

⁵ Datoerne fra Frederik II.s skrivekalender, Hist. Tidsskr. 4.r. III, 576. Rogers' beretning om forhandlingerne, dateret Stade 5. jan. 1587(-88) findes i afskrift i Allens Samlinger og Langebeks diplomatarium jfr. A Catalogue of the MSS of the Cottonian Library (1802), 213, nr. 102. Forhandlingernes 5 punkter i regest hos Macray I, 49 og (fyldigere) i F. v. Bezold, Briefe des Pfalzgrafen Johann Casimir III (1903), 92f.

⁶ Eller »Probus vir, doctus et bene peritus«, Nyt Hist. Tidsskr. III, 287.

Rantzau. Førstnævnte benyttede lejligheden til at lufte sin bekendte forkærlighed for historien. Resultatet blev, at Rogers vel hjemkommen sendte Kaas en boggave, et engelsk historieværk: »Historia Walsinghami«, der kan identificeres med middelaldermunken Thomas Walsinghams »Historia brevis ab Edvar-do I ad Henricum V«, som var udkommet 1574 i en statelig folio-udgave, og i dag er en meget sjælden bog¹. Skal man tro Niels Kaas, fandt han behag i værket².

Henrik Rantzau kendte rimeligvis gesandtens navn fra Ortelius' kortværk, *Theatrum orbis terrarum*, på en af hvis første sider stod et epigram af Rogers, og da jo Rantzau, videbegærlig humanist og ivrig nyhedsformidler, gerne indfangede gesandter på vejen til og fra Danmark³, bad han Rogers lægge hjemvejen fra Haderslev om ad Segeberg. Rogers kom og fik under opholdet forevist et kort, Rantzau havde ladet fremstille over den cimbriske halvø. Samtalen gled naturligt fra kartografiske over i antikvariske emner som anglernes udvandring fra Angel i for-dum tid, et spørgsmål Rantzau alle dage var meget optaget af. Førend Rogers forlod Segeberg, kvitterede han for gæstfriheden med et epigram, hvori han priste Rantzaus indsats for kartogra-fien, »Qua licet Anglorum domicilia prisca meorum / et Jutas propria cernere sede sitos«⁵. Besøget resulterede i et venskab, som vedligeholdtes ad brevvejen. Rogers forsynede fra nu af

¹ Potthast, *Bibliotheca historicorum medii aevi* (2. udg. 1896), under Walsingham.

² Takkebrev fra Kaas til Rogers 13/4 88: »De historia Walsinghami ad me missa admodum te amo. Jucundissima mihi lectio ipsius fuit et quam gratissima«. RA, T.K.U.A. Latina, jfr. Macray II, 31. Smstds. brev til Rogers fra Kaas 12/11 88 (svarbrev).

³ Hist. Tidsskr., 5. r. V, 671f. Otto Brandt, *H. Rantzau u. seine Relationen an die dänischen Könige* (1927), 57, 81, 94f.

⁴ La Cour, *Historikeren og Sønderjylland* (1941), 95ff.

⁵ Vers 11–12 af epigrammet »In accuratissimam Cimbriae Chersonesi delineationem, studio et sumptu illustris viri Henrici Ranzovii editam« trykt i *Hypotyposis arcium, palatiorum . . . ab . . . Henrico Ranzovio . . . conditorum . . . conscripta et edita a Petro Lindebergio* (Frankfurt 1592), 69f. Det er her udateret, men en afskrift [?] omtalt i *Calendar of State Papers, Foreign Series 1586–88* (1927), 450 er dateret Segeberg 20. dec. 1587.

Rantzau med nyhedsstof¹ og forfattede på hans opfordring ved Frederik II.s død en gravskrift, der indgik i Rantzaus trykte samling af mindeord over kongen². Over for disse tjenester fra Rogers side står en boggave, som Rantzau godt to år senere sendte sin lærde ven³. Rogers fik imidlertid ikke lejlighed til at udtale sig om bøgerne; inden de nåede frem, var han død.

Nye kontakter til gavn for kulturudvekslingen opnåede Rogers på sit Danmarksbesøg i 1588. Rejsen kan fra ankomsten 4. juli til afrejsen 4. august detaljeret følges ved læsning af rapporter om sendefærden⁴ suppleret med en privat dagbog⁵, som blev ført af rejsedeltageren Josias Mercier, en adelig franskmand med gode videnskabelige anlæg, der havde været på studieophold i England⁶ og nu uddannede sig til diplomatisk

¹ Ekstrakt af brev 23/5 88, Macray I, 49, og brev 16/10 90 i mikrofilm 324, 2, Kgl. Bibl., af codex 9737m i Nationalbibl. i Wien.

² *Descriptio pompae funebris habitae Rodtschildij in exequiis Frederici II, Daniae etc. regis* (Hamborg 1588), bl. M₂-M₂ verso. Mindeskriften står blandt de sidste, efter opsætningen indløbne, epitafier, jfr. Dav. Chytræi *Epistolae* (1614) Epp. 609, 822.

³ Breve fra Rantzau til Rogers 31/3 og 25/4 1591. Mikrofilm som i note ¹ anført.

⁴ To til Walsingham af 24. juli, *Calendar of State Papers, Foreign Series, July-December 1588* (1936), 75f, 77ff, og en til Lord Burghly af 10. aug., tr. i H. Ellis, *Original Letters illustrative of English History* 2. serie III, 143ff. Sidste er dateret Roskilde, fejl for Rostock, se nedenfor 594 med note 5. Utrykte kilder, hvoriblandt Rogers oratio om Fr. II.s død, Kbhvn. 19. juli, omtales i *A Catalogue of the MSS in the Cottonian Library* (1802), 213.

⁵ Fra *Collectio Camerariana* i München fremdraget af Carl S. Petersen og i *Da. Mag.* 6 r. I udgivet af C. Behrend; oversættelse ved sidstnævnte i *Fra Arkiv og Museum* 1. serie bd. 5. Til Behrends noget forvirrede introduktion må føjes, at navnet »Is. Casauboni« på første side af MS formentlig angiver ejernavn, og at det renskrevne MS sikkert har været en vennegave fra Mercier. Mercier stod siden 1584 i venskabelig forbindelse med Casaubon (*Isaaci Casauboni Epistolae* (1709), 1ff) og var oftere sammen med ham i dennes Parisertid (*Ephemerides Is. Casauboni*, ed. John Russel (1850), registret).

⁶ Ikke omtalt i biografien hos Haag, *La France Protestante* VII (1857). Englandsopholdet 1586-88 fremgår af brevdateringer i *A Catalogue of MSS in the British Museum, New Series* I nr. 371, fol. 26 og *Sylloges Epistolarum a viris illustribus scriptorum*, ed. P. Burmannus, Tome I (1724), 307ff,

tjeneste¹. Hans dagbog er med de mange oplysninger om privat færden og uofficielle besøg en for vort formål nyttig kilde. Uddrager vi af den notitserne om sammenkomster med lærde i Danmark, får vi en liste, der ser således ud:

9.-10. juli (og begge senere) Tyge Brahe, Anders Sørensen Vedel. — 11.-14. (og senere) Danzay. — 15. (og begge senere) Arild Huitfeldt, dr. med. Peder Sørensen. — 16. (og senere) dr. jur. Jørgen Skomager. — 19. (og senere) prof. Jørgen Dybvad. — 20. prof. og biskop Povl Madsen, prof. Anders Lauridsen, to unavngivne professorer. — 25. dr. jur. Niels Krag. — 28. Niels Hemmingsen. — 30. Sorøforstanderen Chr. Machabæus.

Om Merciers bekendte *alle* har været Rogers', er det lidet frugtbart at diskutere², — hvad vi konstaterer er, at et ikke særligt fremtrædende medlem af gesandtskabet har stiftet en imponerende lang række bekendtskaber, i høj grad repræsentativ for lærdom og videnskab i Danmark anno 88. Muligt var en sådan bekendtskabsrække sædvanlig ved gesandtskabsbesøg i København³, men særlige omstændigheder kan også have spillet ind. Niels Krag drev sikkert lysten til i Mercier at møde en gammel studiekammerat fra Pariserdagene⁴, og et par af teologerne har måske meldt sig for at drøfte gammeltestamentlige problemer, som Josias' far, Johannes Mercier havde behandlet (tre af dennes kommentarværker var f. eks. i Vedels eje)⁵. Verden var ikke stor. Huitfeldt kendte Rogers fra tidligere⁶, opriskede

346ff (bl. a. filologiske meddelelser til Justus Lipsius; dennes svarbreve i J. Lips. Epistolarum centuriae duae (Leiden 1591), I, Ep. 32, II, Ep. 35). Et besøg i Oxford nævnes i *The Life and Letters of Sir Henry Wotton*, ed. Logan Pearsall Smith I (1907), brev 2/1 1590.

¹ Om hans dipl. virksomhed først i 90'erne, se bl. a. Pearsall Smith, op. et loc. cit., *Briefe des Pfalzgrafen Johann Casimir III* (1903) og Edm. Rott, *Histoire de la representation diplomatique de la France en Suisse* (1902), registre.

² Det er således usikkert, om Rogers var med til sammenkomsten d. 20. juli.

³ Jfr. ovenfor og Rørdam, *Univ. Hist.* II, 284.

⁴ Dagbogen under 12. juli.

⁵ O. Walde, *Storhetstidens litterära krigsbyten* II (1920), 336.

⁶ Huitfeldt kalder i brev til Valkendorf nytår 1588, Rogers sin gamle

altså gammelt bekendtskab, mens Peder Sørensen højst rimeligt har spurgt nyt om sine engelske lægevenner Moffet og Turner. Tyge Brahes mere kontante udbytte af sammenkomsten var et løfte fra Rogers om, at han ville søge at skaffe ham et trykkeprivilegium i England. Først siden (1590) kom Brahe i tanke om, at Rogers også kunne bruges til at forfatte et epigram til hans ære¹. Rogers på sin side optrådte, hvor han kom, som oldtidsforsker, arbejdede med held på at øge sine samlinger af kilder vedrørende oldtidshistorien.

Hvad han fik ud af at spørge Danzay, ses af det lille filologiske skrift *De literis et lingua Getorum sive Gothorum*², der i 1597 blev udgivet af Leidenprofessoren Bonaventura Vulcanius. Her meddeles der i et tillæg et runealfabet, som Rogers angiver at have fået af »Carolo Dansæo oratore Gallico apud Danos«. Det må være sket i 1588. Om to andre alfabeter fremskaffet af Rogers fortæller Vulcanius, at Rogers modtog dem henholdsvis 1556 af Jens Bille og for 36 år siden af den danske kansler. Meddelelsen går igen hos en række forfattere³, men den er forkert. Rogers var ikke i Danmark i 1550-60'erne. Det var derimod Danzay, og træffet vil, at vi finder de samme to alfabeter smukt prentede på næstsidste blad af hans brevbog for årene 1567-73, et sted som kan have sin forklaring deri, at runer i det 16. århundrede fandt anvendelse som hemmelig skrift⁴. Runerne er måske en filologs opmærksomhed værd, — her skal blot Danzays angivelser af herkomst sammenlignes med Vulcanius' overskrifter:

bekendt, A. G. Hasso, Kristoffer Valkendorf (1933), 157. Muligvis var de gamle studiekammerater (begge i Frankrig 1566).

¹ Tyge Brahe, *Opera omnia* VII, 141, 217, 285.

² . . . quibus accesserunt specimina variarum linguarum (Leiden 1597). De omtalte alfabeter findes 43 ff.

³ P. Sejdelin i *Annaler for nord. Oldk. og Hist.* (1854), 207 noten; C. H. Brasch, *Gamle Eiere af Bregentved* (1873), 141; P. G. Thorsen, *Om runernes brug til skrift udenfor det monumentale* (1877), 100, 102; *Bricka* nævnte sted; Seaton op. cit., 117. Ved at trække 36 fra 97 konstruerer de et Rogers-ophold i Danmark 1561; heraf Seaton's »Rogers who was constantly over in Denmark«.

⁴ Ingvar Andersson, *Svensk och europeisk femtonhundratals* (1943), 85 f.

*Danzays brevbog:*¹

Hoc alphabetum ad² me a D. Joanne Bilde,³ praefecto regio in Gothlandia insula missum est anno 56.

Hoc alphabetum Gothicum habuit D. Cancellarius Danicus ante 30⁴ annos

Vulcanius, De literis:

Primum Alph. Gothicum, quod Cl. V. Daniel Rogersius a D. Johanne Bilde³ praefecto regio in Gothlandia insula ad se missum anno 1556. . .

Secundum Alph. Gothicum, quod idem Daniel Rogersius nactus est a Cancellario Danico ante annos ut ipse testatur 36.

Verbaloverensstemmelsen viser utvetydigt, at de to alfabeter ligesom det ovenfor nævnte må være kommet til Rogers via Danzay. Et sted på vejen fra Rogers' optegnelsesbog til Vulcanius' samling — som mellemed nævner Vulcanius Philip Marnix van Sint Aldegonde⁵ — er tallet 30 (fejlagtigt eller bevidst) blevet ændret til 36 og Rogers ved mangelfuld kildeangivelse kommet til at stå som hovedformidleren. Vejen var kompliceret: fra monumenterne til Jens Bille og Johan Friis(?) > Danzay > Rogers > Marnix > Vulcanius. At alfabeterne overhovedet kom uden for Danmarks grænser skyldtes et møde i København mellem en engelsk og en fransk gesandt.

En anden vej kom til at gå fra Anders Sørensen Vedel over Rogers til England.

Sommeren 88 opholdt Vedel sig i hovedstaden for at opnå støtte til en attrået rejse landet rundt, hvorunder det nødvendige

¹ Indberetninger fra Charles de Dançay til det franske hof 1567–73, udgivne ved C. F. Bricka (1901), VII, og kopibogen i RA, Arkivalier af udenlandsk proveniens, Frankrig.

² Overstreget: nuper ad.

³ Jens Bille, der også kendes som ejer af et visehåndskrift, blev først lensmand på Gotland 1560.

⁴ Under dette tal står med samme skrift 27.

⁵ Dette oplyses ved »Primum Alphabetum» og gælder måske også de følgende. Rogers kendte Marnix fra gesandtbesøg i Nederlandene (A. A. v. Schelven, Ph. Marnix van Sint Aldegonde (1939), 41) og skrev i Vulcanius' stambog marts 1579, Correspondance de Bonaventura Vulcanius ved H. de Vries (1923), 497.

historisk-topografiske kildegrundlag for Danmarkskroniken skulle tilvejebringes¹. »Han lover en fremstilling af de nordiske rigers historie«, skriver Mercier efter at have mødt ham på Hven, og netop d. 16. juli, dagen før Mercier for anden gang noterer hans navn, fik arbejdet hermed de allerlyseste udsigter ved kancelliets udfærdigelse af rejsepas for mester Anders². Hans udgave af Adam af Bremen havde gjort hans navn bekendt ud over landets grænser, bl.a. havde Rogers' landsmand og ven William Camden nylig gjort brug af Adam i sit fremragende historisk-topografiske værk »Britannia« (1586 og -87)³, og da Rogers, som tidligere nævnt, ligefrem var en af Camdens medarbejdere⁴, ja, tilmed havde et eksemplar af Britannia med i bagagen⁵, var alle betingelser til stede for en udbytterig diskussion Vedel og Rogers imellem om berøringspunkter i Englands og Danmarks oldtidshistorie.

I Britannias indledende afsnit behandler Camden de gamle folkestammer, som har været knyttet til Englands historie og omtaler her blandt angler og normanner de daner. I første-udgaven af 1586 (hvor han foruden Adam benytter Saxo⁶) nævnes danerne nærmest kun, mens han i anden udgave (1587) tillægger en undskyldende bemærkning om, at end ikke danskerne selv er enige om deres oprindelse, og at historien om Dan forlængst er opgivet af de lærde⁷. Camden har tydeligvis været i stofnød og er først under arbejdet på tredje-udgaven (1590)

¹ C. F. Wegener, op. cit. 152 ff.

² Op. cit. 156 note 13. Den fulde ordlyd er bevaret i Langebeks excerpt af det tilsvarende tyske pas fra 17. juli, gengivet hos F. R. Friis, Elias Olsen Morsing (1899), 7f, note 2. D. 23. juli udbetalte rentekammeret 50 dlr. til Vedel, Da. Saml. I, 98.

³ Britannia (udg. 1586), 47, 50. I 1606 har James Ussher en bemærkning til Vedels Adamkommentar, Guil. Camdeni et ill. virorum ad Camd. epistolae (London 1691) 85f. I Tyskland sørgede Henrik Rantzau for bogens udbredelse, J. Skovgård, Georg Braun und Heinrich Rantzau, Nordelbingen 15 (1939), 105.

⁴ Se ovenfor s. 585.

⁵ Eftersom han senere på rejsen forærede David Chytræus et, Dav. Chytræi Epistolae (1614), 815f.

⁶ Britannia (1586), 508.

⁷ 1587 udgaven har Det kgl. Bibl. velvilligst skaffet til låns fra Sverige.

blevet opmærksom på en forsker, som kunne citeres. »Andreas Velleius«, hedder det nu, »Danus vir literatissimus a Dahis Scytiae populo et nomen a *Marc*, quae non limitem sed regionem significet, repetit«¹. Vedel angiver selv i nogle senere breve til Camden Rogers som forbindelsesofficer². I samtalerne 1588 har Rogers da med *Britannia* i hånden afæsket historiografen hans syn på Danmarks opkomst og Vedel svaret med en henvisning til, hvad han fire år tidligere havde fremsat i afhandlingen *Oratio de origine appellationis regni Daniae*, der indeholder en definition af »mark«, som af Camden omtalt. Efter al sandsynlighed har Rogers fået det lille skrift på kun tolv blade med sig og lånt det videre til Camden. En lille detailoverensstemmelse kunne nemlig tyde på, at Camden ikke bare har hørt om teorien. Umiddelbart før omtalen af Vedel har han — fremdeles i 3. udgave — indføjjet nogle ord om en kendt hypotese af Goropius Becanus. Stedet lyder med udhævelse af tilføjelsen: »Danum enim illum Gigantem Humbli filium *et Goropium qui a Gallo gallinaceo deducit ex antiquitatis schola ipsa veritas iam pridem exposit*«³. Dette aldeles overflødige indskud er sikkert inspireret af Vedels polemisk begrundede, i lignende sammenhæng fremsatte: »Valeant ergo cum Gallo Gallinaceo suo Becceselana«⁴. Som i sin tid (1549) den engelske udsending Sir John Borthwick fra Danmark foranledigede Saxo sendt til England⁵, bragte Rogers nu Vedel derover. Navnet Andreas Velleius blev stående i de senere udgaver af *Britannia*⁶.

¹ Tredje-udgaven findes i et London- og et Frankfurttryk; efter sidstnævnte, 75.

² Vedels to breve til Camden fra 1596 og 1615 er genoptrykt af Wegener, op. cit., 216f note 19, 249 note 17. Når Wegener (216) mener, at forbindelsen kan være etableret af Lauge Christensen, er han vildfarende. Endnu i 1590 var L. C. skoledreng i Ribe (Wegener, 173). Fejlen skyldes, at Wegener ligeså lidt som Seaton har sammenlignet udgaverne af *Britannia*; de har begge benyttet 1600-tals oversættelser, der hviler på 6. udgave. Helt misforstået er Seatons oplysning, at Rogers gjorde Vedel opmærksom på Camdens hædrende omtale af ham, op. cit., 117.

³ *Britannia* (1590), 75.

⁴ *Oratio* (1584), bl. B³.

⁵ Seaton, op. cit., 261.

⁶ Ene undtagen den forkortede af 1617.

Daniel Rogers og hans ledsagere lagde hjemvejen over Gedser-Rostock og tøvede undervejs et par dage hos lensmanden på Tryggevælde Arild Huitfeldt. Merciers karakteristik af Huitfeldt som en mand med stort kendskab til oldtiden angiver et samtaleemne¹, og lensmanden foreviste naturligvis sine gæster stedets historiske seværdighed: Tryggevældestenen. Indskriften på denne »utilhuggede og ældgamle sten« nedskrev Rogers 30. juli mellem sine runealfabeter, og med disse publiceredes den af Vulcanius i 1597. På Tryggevælde var i Rogers følge lic. juris Pieter van Heile, der også interesserede sig for historiske sager², og for hvem besøget blev første skridt mod en nær kontakt med Huitfeldt³. Inden bortrejsen forærede Josias Mercier Huitfeldt en nylig udkommen bog om byzantinsk hofvæsen⁴. Den 4. august forlod de landet.

Det hører med til billedet af Rogers' optræden som aktiv kulturgesandt, at han på hjemrejsen tog ophold i Rostock for en fjorten dages tid⁵ og herunder plejede omgang med adskillige universitetsprofessorer, mænd som Jo. Caselius, Jo. Georg Godelmann, Simon Pauli og brødrene David og Nathan Chytræus⁶,

¹ Dagbogen 30. juli. Når H. desuden omtales som velbevandret i kemi, er anledningen, at han ved første møde, d. 15., optrådte sammen med Peder Sørensen.

² *Ecclesiae Londino-Bataviae Archivum* I (1887), nr. 211, brev til Ortelius 1592.

³ Han var kommet med Rogers til Danmark i håb om at blive lærer i fransk for prins Christian, Macray I, 50. Først 1594-97 var han i da. tjeneste som agent i England (*Meddelelser fra Rentekammerarkivet* III (1873-76), 197); 16/5 94 missive, at rentemesteren skal give Huitfeldt penge til v. Heile (*Kanc. Brevbøger*), i 1597 var v. Heile sammen med Huitfeldt i London og juli 99 på Dragsholm, Rørdam, *Historieskriveren Arild Huitfeldt* (1896), 200f.

⁴ Rørdam, *op. cit.*, 102.

⁵ I MS phot. 4° nr. 9, *Det kgl. Bibl.*, (første del af Merciers dagbog), kan Rostockopholdet desværre kun følges til 10. aug. I *Dav. Chytræi Epistolae* (Hanoviae 1614), Ep. 815 nævnes opholdets varighed af 14 dage, verificeret af *Calendar of State Papers, Foreign Series, 1588 july-december* (1936): Rogers' kreditiv for v. Heile 18. aug., Rostock.

⁶ MS phot. 4° nr. 9. Med Nathan stod Mercier senere i brevveksling, se *Catalogus codicum lat. Bibl. Regiae Monacensis* II, 1 (1874), 252.

og videre at han blev endda særdeles gode venner med historikeren David Chytræus, der som vor korrespondent dækker besøget. Af hans epistler erfarer vi, at Rogers i Rostock afleverede sin inskription til Rantzaus mindesmærke over Frederik II¹, samt at Chytræus som en vennegave modtog Rogers' medbragte eksemplar af Camdens *Britannia*, hvilket han med udbytte læste igennem². Ved afskeden aftalte de at føre en korrespondance med oversendelse af politisk nyhedsstof, og skønt trægt løb en sådan faktisk lige til Rogers' død i 1591³.

I brevvekslingen, som Vedel efter Rogers' død indledte med Camden for at etablere en gensidig meddelelse af kildemateriale, fremsatte han ønsket om en personlig kontakt. Hvem vidste, skrev han, om ikke *Camden* fik lejlighed til at komme som gesandt til Danmark!⁴ Et bedre udtryk end dette for den lærdes tro på gesandtskabsinstitutionens kontaktskabende og kulturformidlende mission finder vi næppe. Dens rigtighed har vi til fulde set bekræftet ud fra synsvinklen: de fremmede i Danmark. Fik danskes officielle rejser over Nordsøen en lignende betydning?

Vore historikere var godt repræsenterede blandt englandsfarerne. Den senere kongelige historieskriver Jo. Isaksen Pontanus studerede 1596 i England, hvor han endog — ligesom ripenseren Lauge Christensen⁵ — fik personlig forbindelse med Camden⁶. I officielt øjemed kom Arild Huitfeldt i 1597, Niels

¹ Dav. Chytræi Epistolae, Ep. 609, 822.

² Ep. 815. — Først folioudgaven af *Chronicon Saxoniae* i 1593 viser dog Chytræus' kendskab til *Britannia* — og vel at mærke i dens udg. af 1590, hvor Ethelwerdcitatet om Hedeby første gang optræder (*Chron. Sax.*, 181).

³ Ep. 811, 815, 736, 756, 767, 1207, *Historiae Ecclesiasticae Seculi XVI Supplementum*, ed. Jo. Fechtius (1684), 723f. Efter Rogers overtog ungdomsvennen Robert Beale korrespondancen, Ep. 740, 896 og 1212.

⁴ »Quis novit? Erit forte occasio tui ad nos publico nomine legandi», Vedel til Camden 16/10 96, Wegener op. cit., 217 note 19. Camden svarede næppe, jfr. brevet 12/6 1615, 249 note 17.

⁵ Wegener op. cit., 216.

⁶ Rørdam, *Historiske Samlinger og Studier III* (1898), 12; om andre englandsfarere og Camden se O. Walde op. cit. II, 262 og *Nordisk Tidsskrift for Bok- og Biblioteksvæsen*, årg. 19 (1932), 18.

Krag i 1598–99 og Jonas Venusin i 1606 til London. Forfatteren til Danmarks Riges Krønike viser sig i de sidste partier af værket velorienteret i de nyere engelske krønikeudgaver, hvilket næppe er uden sammenhæng med 1597-besøget¹. Han logerede da i Fenchurch Street², hvorfra han i ledige stunder tog på udflugt til Londons historiske seværdigheder, de rige mindesmærker i Westminster, »klosterkirken«, og »dronningens hus«, samt antikviteterne i St. Paul's³. — Niels Krag kom året derpå i sendelse til byen og måtte da, som brugeligt var, fremstille sit ærinde mundtligt for dronningen. I sin velformede oratio satte han, rigens historieskriver, de engelsk-danske relationer i et historisk perspektiv, som rakte tilbage til oldtiden. De fornemme tilhørere blev belært om anglernes danske oprindelse, Vilhelm Erobrerens nedstamning *a Rollone Dano* og den engelske adels udspring af normannerne — i det hele en smuk lille prøve på Krag's historiske kunnen, som desværre først mange år efter blev offentliggjort⁴. Umuligt er det dog ikke, at han fik diskuteret historie med interesserede kolleger. Af hans værts kostregnskab ses, at han foruden forskellige notabiliteter beværtede »at other times divers learned gentlemen«⁵. I de lærde cirkler har han uden tvivl gjort sig bemærket: Camden kalder ham i sine annaler »vir literatissimus«⁶.

¹ I Danmarckis Riges Krønike fra Kong Dan (1603) oversættes i tillægget »Om de Normanners herkomst udi Franckerige« Thomas Walsinghams *Ypodigma Neustriac* (1574) og citeres Camden (1f) og Florentius Vigorniensis, *Chronicon ex chronicis* (1592) (30, 39 etc.). Først og sidstnævnte værk ses ikke benyttet af Vedel, der ellers var en stor bogsamler, jfr. Wegener op. cit., 229 note 8.

² John Stowe, *The Annales of England* (1605), 1304.

³ Regnskabet over gesandtskabsudgifterne under 12. og 17. sept., Rørdam, *Historieskriveren Arild Huitfeldt*, tillæg 140 ff.

⁴ Rymer, *Foedera, Conventiones, Literae etc.*, 3. ed. ved G. Holmes, vol. VII, part I (1742), 207 ff; jfr. Krag's beretning om talens polering i *Nye Danske Magasin* 4, 178 ff.

⁵ *Calendar of the MSS of Marquis of Salisbury Preserved at Hatfield House, Part XIV* (Addenda, 1923), 93. Regnskabet er givet i regest, uden at det ses, om navnene findes opgivet i originalen.

⁶ Guil. Camden, *Annales Rerum Anglicarum*, ed. Tho. Hearne (1717), 828. Epiteter er i dette værk meget sjældne.

Landets officielle historieskriver efter Niels Krag, Jon Jacobsen Venusin kom til England i 1606 som en af de lærde, der ved Christian IV.s svogerbesøg skulle repræsentere dansk erudition. En anden deltager var Hans Poulsen Resen, som på turen bl.a. tilkøbte sig en lille håndskriftssamling¹. Venusin skal for sin lærdoms skyld have vakt almindelig opmærksomhed², og bestemt vides, at han kom i nærmere forbindelse med to engelske forskere, med matematikeren og orientalisten, rektor ved St. Ethelbury's William Bedwell, der skænkede ham en udgave af *Itinerarium Antonini Augusti*³, — og Camden. For sidstnævnte havde Venusin året forud i nogle theser de fabula quae pro historia quam saepissime venditatur⁴ udtalt sin uforbeholdne beundring, fordi han m.h.t. anglernes udvandring »eruditissimus . . . rem omnem docte et candide aperit«. Sammesteds, men i anden sammenhæng, havde Venusin retorisk udfordret Camden til en meningstilkendegivelse: Hvis Camden ville belære ham rettere, skulle han gerne skifte mening⁵. Herudfra tør man slutte, at Venusin har været ivrig for at træffe Camden i London. Den årvågne Camden var ikke mindre interesseret i at høre nyt fra dansk oldtidsforskning, og kontakt må være blevet opnået, thi året efter, da Camden bragte en ny udgave af *Britannia* i trykken, præsenterede han i særdeles smigrende vendinger Venusin for læserne som »eruditissimus et cum iudicio in antiquitatis studio versatissimus Jonas Jacobus Venusinus»⁶. Derpå gengav han en af Venusin sprogligt begrundet teori, ifølge hvilken Pomponius Melas Codanonia var identisk med Dania:

¹ Bjørn Kornerup, Hans Poulsen Resen (1928), 290.

² H. F. Rørdam, J. J. Venusin, Kirkehist. Saml., 3. r. I (1876), 270.

³ O. Walde, op. cit. II, 289, note 3. Dedikationen er dateret London, 9. aug.

⁴ Theses . . . venditatur. Qui deprehenda et quam sollicite cavenda. Quas Deo Opt. Max. Praeside (påkl. d. die XVI Novembr.) publice defendet Jonas Jacobus Venusinus. Respondente Henrico Erharta Masio. Hafniae Anno 1605.

⁵ Op. cit. §§ 197 og 223.

⁶ Venusin nævnes ikke i udg. af år 1600, den sidste før 1607-udg. Sidstnævnte har ikke været mig umiddelbart tilgængelig, men den er optrykt i Joannis Jansonii Novus Atlas sive Theatrum Orbis Terrarum . . . Tome Quartus, Amsterdam 1646.

»... Venusinus nominis Danorum vestigia expressa in sinu *Codano* et *Codanonia*, quorum meminit hoc in tractu Pomponius Mela, solerti indagine deprehendi. .t. Quae nomina a Septentrionalibus crassius elata *Cdan* et *Cdanonum* Mela in *Codanum* et *Codanoniam* Latina incude efformavit, ut posteritas ex *Gdanum Dansk*, ex *Clodovæo Lodovic*, ex *Knuto Canutum* mollius procederunt«. ¹

Teorien var en af Venusins kæreste, først fremsat i en forelæsningsrække 1603² og siden trykt i theserne af 1605³, til hvilke Camden iøvrigt henviser ved en marginalnote⁴. Uden det officielle Englandsbesøg var Venusin og hans lille skrift næppe kommet til Camdens kendskab — ligeså lidt som det er sandsynligt, at Vedels oratio skulle være nået ham uden Rogers' mellemkomst. Camdens *Britannia* i dens forskellige udgaver er et sjældent håndgribeligt udtryk for det frugtbare samspil mellem de diplomatiske og kulturelle forbindelser England-Danmark o. år 1600.

Summary

It is a well-known fact that a vivid interchange of culture took place between Denmark and England and Scotland respectively towards the end of the XVIth century⁵. In this paper new instances of this are brought forth and at the same time an attempt is made to show that the exchanges of embassies and royal visits were important, nay, presumably the most important means of

¹ *Novus Atlas* IV, 58. — Jfr. om Dantzic, Ed. Erslev, Jylland (1886), 81 f.

² »*Antiquitates rerum Danicarum ex variis autoribus*«, der ifølge Rørdam, Jon Jacobsen Venusinus (*Kirkehist. Saml.*, 3. r. I, 265 f) er bevaret i afskriftsamlingen »*Conlectanea historica sive dissertationes de origine gentis Danicae aliarumque nationum antiquitatibus*, autore M. Jona Jacobæo Venusino, historico regio», Ny kgl. saml. 467 fol. Hypotesen fremsættes bl. 8 f, 20 ff.

³ *Theses etc.* §§ 93 ff.

⁴ *Op. et loc. cit.*, margin: »*Thesibus de fabula quae pro historia se venditat*«.

⁵ This treatise should be regarded as addenda et corrigenda to Ethel Seaton's excellent monograph, *Literary Relations of England and Scandinavia in the XVIIth Century*.

establishing a cultural contact across the North Sea. It is proved by examples that a great number of people, representing various strata of society, ranging from musicians, clerks and undergraduates to well-known scholars and high-born noblemen were often carried to a foreign country in the retinue of an ambassador and that the sojourn made by the embassy in the foreign country often extended over 3 to 4 weeks thus affording the members of the embassy abundant opportunity to become acquainted with the culture of the country in question.

That English and Scottish ambassadors associated privately with Danish people is shown by various examples, from statements in Tyge Brahe's Meteorological Diary, from letters written by him and other well-known Danes, from the account-books of Copenhagen University, and from reports made and diaries kept by persons belonging to the embassy, a particular example in point being the diary kept by Josias Mercier, a Frenchman, who accompanied Daniel Rogers to Denmark in the summer of 1588.

A concomitant to the treaties between Scotland and Denmark in the middle of the 1580's and King James VI's visit to Denmark in 1589—1590 was the springing up of several friendships between Scots and Danes, friendships, which were kept up by correspondence and various friendly offices. John Maitland and Peter Young, for instance, procured Tyge Brahe a printer's license. Henrik Ramel sought the assistance of friends to obtain permission to export wool from Scotland, and Christian Barnekow exchanged news with gentlemen at King James' court. Moreover, several young Danish noblemen completed their education by a visit to Scotland.

Already in 1585 there was from Danish official quarters set forth protests against George Buchanan's and Hector Boece's statements of the political status of the Orkneys in their respective Histories of Scotland, and the question of the status of these islands was taken up for renewed discussion privately between the two Danish historians, Niels Krag and Arild Huitfeldt, and Peter Young during the latter's visit to Denmark in 1594. Passages from John Skene, the jurist's preface to *The Acts of Parliament from James I downwards* were extracted by a Danish historian, a fact which may perhaps be traced to a personal acquaintance with John Skene during his embassies in Denmark in 1589 and 1590.

The English physicians, Peter Turner and Thomas Moffet, who were sent to Denmark in 1574 and 1582 respectively came there into touch with Peder Sørensen (Severinus), the Paracelsist

physician, who especially influenced Moffet profoundly. The interest which was aroused in Sorensen in England, undoubtedly by these two physicians, led to a translation of the principal of his writings into English about the year 1600. This translation was never published, but is now together with other writings of Sorensen's found in the Sloane Collections.

Both English and Danish historical research profited from the ambassadors' visits. During his visit to Denmark in 1587 Daniel Rogers made the acquaintance of Henrik Rantzau, a Holstein nobleman and a humanist, and discussed with him the question of the location of the Angles' original settlements, afterwards keeping up his connection with him by correspondence. During his visit to Denmark in 1588 Rogers met amongst others Tyge Brahe, Arild Huitfeldt, Niels Hemmingsen and several other Danish professors. Rogers made transcriptions of some runic-alphabets which had been collected by Danzay, the French ambassador; Anders Sørensen Vedel, the historian, drew his attention to the treatise *Oratio de origine appellationis regni Daniae*, which knowledge Rogers passed on to Camden, as is seen from the 1590 edition of *Britannia*. When professor Jonas Jacobsen Venusinus came to England in the retinue of King Christian IV in 1606, Camden became acquainted with Venusinus' *Theses de fabula*. This treatise was immediately made use of in the new edition of *Britannia* in 1607. It is known that another historian, Niels Krag, when he went on a mission as negotiator to England in 1598—1599 met "divers learned gentlemen", with whom he presumably discussed points of contact in the ancient histories of England and Denmark, a subject he took up in his "oratio" to Queen Elizabeth. During his visit to England as ambassador in 1597 Arild Huitfeldt took the opportunity to see the historical sights of London and most likely made purchases of books. In the last volumes of his imposing History of Denmark, *Danmarks Riges Krønike* (1595—1603), a work to which he devoted such a great part of his life, he quoted in addition to Polydore Vergil's *Historia Anglica*, Thomas Walsingham's *Ypodigma Neustriae* (1574), Florence of Worcester's *Chronicon ex Chronicis* (published in 1592) and William Camden's *Britannia*.
